

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

معاونت پژوهش و فناوری

به نام خدا

شور اخلاق پژوهش

بیاباری از خداوند سبحان و اعتقاد به این که عالم محضر خداست و همواره ناظر بر اعمال انسان و به منظور پاس داشت مقام بلند دانش و پژوهش و نظریه اهمیت جایگاه دانشگاه در اعتلای فرهنگ و تمدن بشری، ماد انجمنیان و اعضاء هیات علمی واحد های دانشگاه آزاد اسلامی متعهد می گردیم اصول زیر را در انجام فعالیت های پژوهشی مد نظر قرار داده و از آن تعهد می کنیم:

- ۱- اصل برانست: التزام به برانست جویی از حرکت ز رفتار غیر حرزهای و اعلام موضع نسبت به کسانی که حوزه علم و پژوهش را به مثابه های غیر علمی می آلائند.
- ۲- اصل رعایت انصاف و امانت: تعهد به اجتناب از حرکت جانب داری غیر علمی و حفاظت از اموال، تجهیزات و منابع در اختیار.
- ۳- اصل ترویج: تعهد به رواج دانش و اشاعه نتایج تحقیقات و انتقال آن به بهکاران علمی و دانشجویان به غیر از مواردی که منع قانونی دارد.
- ۴- اصل احترام: تعهد به رعایت حریم باو حرمت باو در انجام تحقیقات و رعایت جانب تقد و نموداری از حرکت حرمت شکنی.
- ۵- اصل رعایت حقوق: التزام به رعایت کامل حقوق پژوهشگران و پژوهشگران (انسان، حیوان و نبات) و سایر صاحبان حق.
- ۶- اصل رازداری: تعهد به صیانت از اسرار و اطلاعات محرمانه افراد، سازمان ها و کشور و کلیه افراد و نهاد های مرتبط با تحقیق.
- ۷- اصل حقیقت جویی: تلاش در راستای پی جویی حقیقت و وفاداری به آن و دوری از حرکت پنهان سازی حقیقت.
- ۸- اصل مالکیت مادی و معنوی: تعهد به رعایت کامل حقوق مادی و معنوی دانشگاه و کلیه بهکاران پژوهش.
- ۹- اصل منافع ملی: تعهد به رعایت مصالح ملی و در نظر داشتن بهیتر دو توسعه کشور در کلیه مراحل پژوهش.

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد تهران مرکز

دانشکده هنر و معماری / گروه پژوهش هنر

پایان نامه

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A)

گرایش : پژوهش هنر

عنوان:

روایت در تصویرگری ایران

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر محمدحسین همافر

استاد مشاور:

سرکار خانم دکتر ویدا نوروز برازجانی

پژوهشگر:

نازنین کیایی

بهار ۱۳۹۱

تقدیم به همسرم بخاطر بردباری و تحمل روزهای سخت

تشکر و قدردانی

با سپاس از اساتید محترم دانشکده هنر و معماری آزاد تهران مرکز جناب آقای دکتر محمدحسین همافر استاد راهنما و سرکار خانم دکتر ویدا نوروز برازجانی استاد مشاور و بویژه جناب آقای دکتر محمدرضا شریف زاده که برای گردآوری و تهیه مطالب صمیمانه یاری نمودند.

تعهذنامه اصالت پایان نامه کارشناسی ارشد

اینجانف نازنین کیایی دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد ناپیوسته به شماره دانشجویی ۹۱/۳/۱۰ در رشته پژوهش هنر که در تاریخ ۸۷۱۰۹۰۲۱۸۰۰ از پایان نامه خود تحت عنوان: **روایت در تصویرگری ایران** بدینوسیله متعهد می شوم:

۱- این پایان نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانف بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و ...) استفاده نموده ام، مطابق ضوابط و رویه های موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست ذکر و درج کرده ام.

۲- این پایان نامه قبلا برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی هم سطح، پایین تر یا بالاتر در سایر دانشگاهها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است.

۳- چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هرگونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و ... از این پایان نامه داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.

۴- چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را بپذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانف مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدارک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی:

تاریخ و امضا:

بسمه تعالی

در تاریخ: ۹۱/۳/۱۰

دانشجوی کارشناسی ارشد خانم نازنین کیایی از پایان‌نامه خود دفاع نموده و با نمره ۱۷ تمام به حروف هفده تمام و با درجه عالی مورد تصویب قرار گرفت.

امضاء استاد راهنما

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
فصل اول: کلیات طرح	
۳	۱-۱ بیان مساله تحقیق
۶	۲-۱ اهمیت موضوع تحقیق و دلایل انتخاب آن
۶	۳-۱ اهداف تحقیق
۷	۴-۱ سوالات یا فرضیه های تحقیق
۷	۵-۱ چهارچوب نظری و پیشینه تحقیق
۸	۶-۱ استراتژی پژوهش
۸	۷-۱ روش تحقیق یا رویکرد پژوهشی
۸	۸-۱ روش تجزیه و تحلیل اطلاعات
۹	۹-۱ واژه های کلیدی
فصل دوم: روایت	
۱۱	۱-۲ مقدمه ای بر روایت
۱۵	۲-۲ مفهوم روایت
۱۶	۳-۲ ویژگی های روایت
۲۲	۴-۲ زمان روایی
۲۴	۶-۲ کنش روایتگری
۲۸	۶-۲ روایت در ادبیات

۲۹۷-۲ نظریات اصلی روایت.....

فصل سوم: خط و تصویر

۳۴۱-۳ نخستین نشانه‌های تصویری.....

۴۱۲-۳ پیدایش خط.....

۴۹۳-۳ ارتباط تصویر و متن.....

۵۱۴-۳ پیوند ادبیات و نگارگری.....

۶۶۵-۳ صور خیال در ادبیات و نگارگری ایرانی.....

۶۸۶-۳ عناصر معنوی نقاشی و شعر.....

فصل چهارم: مکاتب نگارگری

۷۱۱-۴ مکتب هرات.....

۷۴۲-۴ نسخه بوستان سعدی.....

۷۵۳-۴ دارا و شبان.....

۷۹۴-۴ مجلس ضیافت سلطان حسین بایقرا در باغ.....

۸۱۵-۴ گریز یوسف (ع) از دست زلیخا.....

۸۴۶-۴ مجلس ضیافت سلطان حسین بایقرا در سرای خانه.....

۸۷۷-۴ مباحثه طلبه و عالم در مسجد.....

۸۹۸-۴ جلوه‌ای از عبادت و تعلیم در مسجد.....

۹۳۹-۴ مکتب تبریز.....

۹۵۱۰-۴ مجنون در بیابان.....

۹۷۱۱-۴ مستی لاهوتی و ناسوتی.....

۹۹ ۱۲-۴ آبتنی کردن شیرین
۱۰۱ ۱۳-۴ شاهزاده‌ی صفوی و بزم در باغ
۱۰۳ ۱۴-۴ معراج حضرت محمد
۱۰۵ ۱۵-۴ مکتب اصفهان
۱۰۶ ۱۶-۴ نگارگران مکتب اصفهان

فصل پنجم: پیوند ادبیات و عکس

۱۱۳ ۱-۵ پیوند ادبیات و عکس
۱۱۵ ۲-۵ سکوئنس
۱۲۸ ۳-۵ عکس، نوشتار، نقاشی
۱۳۵ ۴-۵ فتومونتاژ
۱۳۶ ۵-۵ باربرا کروگر و بازآفرینی معنا
۱۴۷ ۶-۵ تفکر ویرانگری در نزد والتر بنیامین
۱۴۹ ۷-۵ نتیجه‌گیری
۱۵۱ منابع و مآخذ

فهرست تصاویر

صفحه	عنوان
۷۸	تصویر ۱-۴
۸۰	تصویر ۲-۴
۸۳	تصویر ۳-۴
۸۶	تصویر ۴-۴
۸۸	تصویر ۵-۴
۹۲	تصویر ۶-۴
۹۶	تصویر ۷-۴
۹۸	تصویر ۸-۴
۱۰۰	تصویر ۹-۴
۱۰۲	تصویر ۱۰-۴
۱۰۴	تصویر ۱۱-۴
۱۰۹	تصویر ۱۲-۴
۱۱۰	تصویر ۱۳-۴
۱۱۱	تصویر ۱۴-۴

مقدمه

هنر حاصل ذوق، حس زیبایی شناختی هنرمند، تجربه ها و آموخته های اوست. هنرمند در این مسیر، در تعامل با هنر و دانش اقوام و ملل دیگر، بر غنای تجربه ی خود می افزاید و افق دید خویش را می گستراند. در واقع آنچه به منزله دست ساخته ی انسانی در قالب تابلوی نقاشی ای چشم نواز و خطوط اسرار آمیز خودنمایی می کند، تحت تأثیر انگاره ها و اندیشه های رایج در تمدن های گوناگون بشری است مهم آن است که این میراث شناخته شود.

نسخ خطی ایران نیز، همواره مجموعه ای از زیباترین نمونه های هنر خوشنویسی و نگارگری را به نمایش می گذارد. در واقع، در صنعت کتاب آرایی، دو هنر نقاشی و خوشنویسی در کنار هم قرار می گیرد البته در بهترین نمونه های نگارگری، نظیر مکتب هرات دوره تیموری و تبریز صفوی، هنر نقاشی بر خطاطی پیشی می گیرد. به طور کلی، هنر نگارگری ایران با تصویرسازی نسخ خطی پیوند ناگسستنی دارد، بنابراین نگاره ها همواره در اندازه های کوچک صفحات نسخ خطی قرار می گیرد.

در این تحقیق، هنر نگارگری ایران در دوره هرات، تبریز، اصفهان، بررسی می شود.

هنر نگارگری در این ادوار با معرفی بزرگترین نسخ خطی و نگارگران مربوط به هر مکتب شرح داده می شود. به عبارت دیگر، در مطالعه نگارگری هر دوره ویژگی کلی دوره، ویژگیهای زیباشناختی، نگارگران و نسخه های مصور مکتب بیان می گردد.

فصل اول

کلیات طرح

۱-۱ بیان مساله تحقیق

روایتگری بعد از توسعه ی فرهنگ و شناخت بیشتر بشر و اختراع خط به ادبیات واگذار شد. اشتیاق به روایت، نقاشان داستان سرا را واداشت که از سرگذشت و حکایات مذهبی تصاویری برای نمایش هرچه بهتر نقش کنند. از جمله نقاشان ایرانی که براساس داستان ها و وقایع تاریخی تصاویر زیادی را کشیدند، کتب مصوری چون شاهنامه ی فردوسی، خمسه ی نظامی یوسف و زلیخای جامی و غیره.

تصویرگری و ادبیات حداقل در سه سطح با هم مرتبط هستند توجه به این نکته که دو چیز متفاوت یعنی تصویر و نوشتار که در ظاهر بسیار متفاوت از هم هستند ولی می توانند در ارتباط با هم قرار بگیرند ضروری است.

وجه اشتراک این دو اثر: الف) سطح تاریخی. ب) سطح ساختاری. ج) سطح تعاملی، را می توان برشمرد.

نوستالوژی تاریخی ما در باره این همانی نوشتار و تصاویر بی تأثیر نیست، و ذهن بشر این دو پدیده متفاوت را به هم نزدیک می کند و به طور ناخودآگاه

با هم می آمیزد. در بعضی از شعرها عکس موضوع اصلی شعر است چه از لحاظ محتوایی و چه از لحاظ کاربرد تصویری که در این حالت موضوع شعر و داستان، به مثابه ی یک عکس دیده می شود.

در واقع همه ی هنرها پیوندی جاودانه دارند اما در این میان شعر و ادبیات بیشترین تأثیر را در این پیوند داشته اند. از همه مهمتر پیوند میان هنر شعر و هنر تصویرگری است. این ترکیب بی نظیر از ادبیات و تصویرگری مختص قرن اخیر نیست.

صور خیال در شعر فارسی و نگارگری ایرانی هم از نظر خلق اثر و هم از نظر زیبایی شناسی با یکدیگر پیوندی تنگاتنگ دارند و درهم آمیخته شده اند. بهره مندی نگارگری از شعر و ادبیات نتیجه ی این پیوند است.

نگارگری سنتی ایران، هنری ذهنی و تفکر برانگیز بوده که سعی داشته زمان و مکان را با هم بیامیزد. آنها همیشه سعی داشتند هنری را خلق کنند که هنرمندان امروزی در پی آنند. هنرمندان سنتی هنگامی که نگارگری در اوج خود بود (در مکتب هرات و تبریز)، همیشه فضایی را خلق می کردند که دارای حرکت بود.

این تفکر امروزه نیز در آثار نقاشان معاصر به چشم می خورد که از گذشته های بسیار دور به ارث برده اند.

نگارگر ایرانی سعی دارد فضای تصویر از لحاظ ترکیب بندی تناسبات لازم را داشته باشد. در واقع مشهورترین و ارزنده ترین نمونه های تصویرگری یا به اصطلاح نگارگری را می توان بر نسخه های خطی و مرقعات ملاحظه کرد.

حال تفاوت عمده میان خط تصویری و تصویرنگاری در این است که در تصویرنگاری تصاویر به درجه ی بالایی از تجرید و رمزبندی رسیده است و هر نشانه معنای مشخصی دارد. اما در خط تصویری نشانه ها در ترکیب با یکدیگر معنا می یابند. تعداد نشانه ها در تصویرنگاری تقریباً ثابت است و گزینش یا افزایش آنها به صورت تصادفی امکان پذیر نیست.

بنابراین طی یک جمع بندی کلی چنین می توان دریافت کرد که تصویر چه به صورت نقاشی ایرانی مینیاتور و چه به صورت عکس، داستانی را روایت می کند که این امر با خط و نوشتار تکمیل می شود.

یا بالعکس این نوشتار یا داستان است که در کنار تصویرگری یا عکس بهتر می تواند خود را نشان دهد و چیزهایی که در هرکدام قابل رویت نیست توسط دیگری کامل شده و به عرصه ی نمایش گزارده شود. این تصویر بود که در ابتدای تمدن بشری بیانگر خواسته های مردم بود و بعد به خط تبدیل شد، و قرن ها بعد به صورت شعر و ادبیات ایرانی و مینیاتور در آمد.

تصویرسازی ایرانی یا همان مینیاتور در یک فریم چند بعد و زاویه را به طور واضح نشان می داد، و در کنار آن شعر لیلی و مجنون یا یوسف و زلیخا به

فهم هرچه بیشتر آن کمک می‌کرد، و همه چیز به دور از ابهام در اذهان می‌ماند.

حال این سوال مطرح می‌شود که رابطه ادبیات و تصویرگری و همچنین خط و تصویر چیست و نیز چه رابطه‌ای بین نوشتار و عکس در دوران معاصر وجود دارد؟

۱-۲ اهمیت موضوع تحقیق و دلایل انتخاب آن

نگارگران ایرانی در طول تاریخ، همواره در پی آن بودند که نگارگری خود را با نوشتار و خط می‌آریند. حال این تلفیق می‌تواند معنای جدیدی خلق کند و به ویران کردن معانی تصویر و نوشته به صورت جداگانه پردازد، یا طبق نظریه ویرانگری والتر بنیامین، نوعی پیش ویرانگری است. که ادعا می‌کند ساختن نوعی پیش ویرانگری است. و ویرانگری اشکال در حکم ساختن شکل بعدی است.

۱-۳ هدفهای تحقیق

در نگارگری سنتی ایران چند موضوع به طور همزمان در یک فریم تصویر رخ می‌دهد و در کنار شعر به تکامل می‌رسد. همچون عکاسان معاصر که از تلفیق نوشتار و عکس بهره می‌برند، که در هر دو گونه داستان و تصویر مکمل هم هستند. حال هدف از این پژوهش بررسی این موضوع است که آیا نگارگران هم مانند عکاسان معاصر در پی آن بودند که به ویرانگری تصاویر و

نوشته ها پردازند و از دل این ویرانگری، معنای جدیدی خلق کنند. یا صرفاً در جهت زیباسازی متون ارزشمند خود دست به این کار زده اند.

۴-۱ سوالات یا فرضیه های تحقیق

- ۱- رابطه ی ادبیات و تصویرگری در (مکتب اصفهان، تبریز، هرات) چیست؟
- ۲- رابطه ی خط و تصویر در این ادوار چیست؟
- ۳- رابطه خط و عکس در دوران معاصر چیست؟

۵-۱ چهارچوب نظری و پیشینه تحقیق

تلفیق نگارگری با شعر همچون تصاویری است که عکاس آن را با کلام در می آمیزد، تلفیق تصاویر با کلام که از نمونه ی بارز آن می توان به آثار باربارا کروگرا اشاره کرد. در آثار او ترکیب تصاویر و نوشته ها معنی جدیدی را خلق می کنند، که به ویران کردن معنای تصویر و نوشته ها به صورت جداگانه می پردازند، پس به نوعی خلق دوباره معنا. که می توان این گونه آثار را بر طبق نظریه ویرانگری والتر بنیامین مورد تحلیل و بررسی قرار داد.

۶-۱ استراتژی پژوهش

در این پژوهش از روش کتابخانه ای می توان سود جست چراکه به مطالعه و بررسی روایت در تصویر گری ایران در دوران صدر اسلام (مکتب اصفهان، تبریز، هرات) و آثار خلق شده پرداخته می شود که در این بستر نیازمند مطالعه نظری پردازانی چون والتر بنیامین و بارباراکروگر می باشد. این پژوهش به صورت کیفی به آراء نظریه پردازان پرداخته و با اعداد و ارقام سروکار ندارد. بلکه به مطالعه موردی موضوع از طریق مطالعه کتب، مقالات، نشریات و سایت های معتبر پرداخته می شود.

۷-۱ روش تحقیق یا رویکرد پژوهشی

روش تحقیق به صورت کتابخانه ای و مراجعه به آثار و متون مکتوب در باب موضوع مورد بحث صورت می گیرد. بررسی آثار نگارگری در صدر اسلام که اوج هنر نگارگری و ترکیب آن با نوشتار است، و آثار تصویری معاصر که با کلام مکتوب شده اند به صورت رویکرد علی و معلولی مورد بررسی قرار می گیرد.

۸-۱ روش تجزیه و تحلیل اطلاعات

تجزیه و تحلیل آثار نگارگری در دوران صدر اسلام و مکتب های اصفهان، تبریز، هرات و بررسی آثار معاصر در این زمینه که با کلام مکتوب شده اند و همچنین تجزیه و تحلیل آفرینش معنایی موجود در این آثار و ویرانگری هایی که تصویر و متن بر یکدیگر ایجاد می کنند پرداخته می شود.

۹-۱ واژه های کلیدی

نگارگری-عالم روایی-تصویر-خط-متن و تصویر-هنر التقاطی(ترکیب متن و تصویر)-نظریه

ویرانگری-بازآفرینی معنا-ترجمه بینانشانه ایی غیر زبانی.